

KASBIY YO’NALTIRISH JARAYONIDA O’QUVCHILARNING INDIVIDUAL-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH.

ADPI “Pedagogika va Psixologiya”
kafedra o’qituvchisi O. Qodirova
ADPI Texnologik ta’lim yo’nalishi
2-bosqich talabasi B. K. Mirzajonova

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19456877>

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta’lim jarayonida o’quvchi-yoshlarni kasbga yo’naltirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, kasb tanlash jarayonining psixologik jihatlari hamda o’quvchilarni kasbga yo’naltirishda ularning yosh davrlariga xos xususiyatlarni hisobga olish zarurligi yoritib berilgan.

Kalit so’zlar: ta’lim jarayoni, kasbga yo’naltirish, kasbiy targ’ibot, ehtiyoj, kasb tanlash.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы профессиональной ориентации учащейся молодежи в образовательном процессе. Также освещаются психологические аспекты выбора профессии и особенности учета возрастных этапов учащихся при организации работы по профессиональной ориентации.

Ключевые слова: образовательный процесс, профессиональная ориентация, профессиональная пропаганда, потребность, выбор профессии.

Abstract: This article analyzes the issues of career guidance for students within the educational process. It also highlights the psychological aspects of choosing a profession and emphasizes the importance of considering students’ age-related characteristics in the process of career guidance.

Keywords: educational process, career guidance, professional promotion, needs, career choice.

Hozirgi globallashuv davrida jamiyat taraqqiyoti ko’p jihatdan yosh avlodning to’g’ri kasb tanlashi va o’z imkoniyatlarini to’liq namoyon eta olishi bilan chambarchas bog’liqdir. Shu sababli ta’lim tizimida o’quvchi yoshlarni kasbga yo’naltirish masalasi muhim pedagogik va psixologik muammo sifatida qaralmoqda. Yoshlarning kasb tanlash jarayoni nafaqat ularning shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlariga, balki jamiyat ehtiyojlari, mehnat bozori talablari hamda ijtimoiy omillarga ham bevosita bog’liqdir.

Ta’lim jarayonida o’quvchilarni kasbga yo’naltirish ishlari ularning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish bosqichlari va individual qobiliyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, o’quvchilarda kasbga nisbatan qiziqish, mehnatga bo’lgan ijobiy munosabat, shaxsiy imkoniyatlarni anglash kabi sifatlarni shakllantirish kelajakdagi kasbiy faoliyatining samaradorligini ta’minlaydi.

Bugungi kunda yoshlarni kasbga yo’naltirish nafaqat maktab ta’limining muhim vazifalaridan biri, balki jamiyatning barqaror rivojlanishini ta’minlovchi omillardan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham o’quvchilarni kasbga yo’naltirish jarayonini psixologik jihatdan chuqur o’rganish va samarali metodlarni ishlab chiqish dolzarb masalalardan biridir.

Mustaqil O’zbekistonda ta’lim tizimida talabalarni tarbiyasiga nisbatan qo’yayotgan eng muxim talablardan biri, layoqatli, ijodiy va mustaqil fikrlovchi, shaxslararo munosabatlarni tashkil qilishga o’quvli mutaxassislarni tarbiyalashdan iboratdir.

Zero, bugungi globallashuv davrida yuksak texnologiyalarni boshqarishga layoqatli mutaxassislar etishtirishga erishilsa, ezgu niyatlar ijtimoiy hayotda qaror topgan bo’lar edi.

Ijtimoiy taraqqiyotni ro’yobga chiqarish uchun mamlakatda yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash va ularni jahon standartlari darajasiga ko’tarmoq lozim, fan va texnikaning bugungi kun taraqqiyotiga javob berish uchun keng saviyali, bilimdon, o’z kasbining fidoiy kishisini kamol toptirish orqali davlatimizda bozor iqtisodiyotiga bardosh beradigan, raqobatbardosh mahsulotlar yaratuvchi kasb egalarini shakllantirish joiz. Toki ular davr talablariga og’ishmay javob beradigan, qiziqishi keng, malakasi mustahkam, xotirasi barqaror, fikr yuritishi puxta, izlanuvchan, mehnatsevar, vatatsharvar, iymon-e’tiqodli insonlar bo’lib voyaga etishadi.

Buning uchun uzluksiz ta’lim tizimining barcha jabhalarida o’quvchilarni kasbga yo’naltirishning ahamiyati kattadir.

O’quvchilarni kasbga yo’naltirishda faoliyat masalasi muhim masala xisoblanadi. Jonli mavjudotni muayyan tarzda va muayyan yo’nalishda xarakat qilishga undaydigan extiyojlar shaxsning faolligi manbai bo’lib xisoblanadi. Extiyoj – jonli mavjudotning xayot kechirishning konkret shart-sharoitlariga uning qaramligini ifoda etuvchi va bu shart-sharoitlarga nisbatan uning faolligini vujudga keltiruvchi xolatidir.

Kishining faolligi extiyojlarning qondirilishi jarayonida namoyon bo’ladi. Kishining extiyoji uni tarbiyalash jarayonida shakllanadi. Demak, kishining o’z extiyojlarini qondirish jarayoni ijtimoiy taraqqiyot bilan belgilanadigan faoliyat shakli egallashning faol, muayyan maksadga yo’naltirilgan jarayon sifatida aloxida ajralib turadi.

Mustaqil O’zbekistonda o’quvchilarni tarbiyasiga nisbatan qo’yayotgan eng muxim talablardan biri ularda mexnat qilish extiyojini tarbiyalashdan iboratdir. Mexnat qilishga bo’lgan extiyojning yanada rivojlanishi ishlab chiqarishni rivojlantirish, ko’pgina ishlab chiqarish jarayonlarini maksimal darajada avtomatlashtirish, mexnat sharoitlarini yaxshilash, ish vaqtini qisqartirish natijasida, faqat ijtimoiy foydali mexnatdagina o’zini namoyon eta oladigan bunyodkorlik kuchlarini jonlantirish oqibatida yuz beradi.

Umumiy ta’lim maktabini isloh qilishning asosiy yo’nalishlarida o’quvchilarning mexnat tarbiyasi va kasbga yo’naltirilishi qanday rol o’ynashiga aloxida e’tibor berilgan. Extiyojlar kelib chiqishiga ko’ra tabiiy va madaniy bo’lishi mumkin. Tabiiy extiyojlarda kishining faollik kasb etayotgan faoliyati, uning xayoti va uning avlodi xayotini saklash uchun zarur bo’lgan shart-sharoitlarga bo’ysunganlik ifodalanadi.

Madaniy extiyojlarda odamning faol faoliyati insoniyat madaniyatining maxsuliga bog’liq ekanligi ifodalanadi; uning ildizlari butunlay kishilik tarixining sarxadlariga borib taqaladi.

Ma’naviy jixatdan o’rinli bo’lgan extiyoj odam yashayotgan jamiyatning talablariga javob beradigan, ana shu jamiyatda qabul qilingan didlar, baxolar va dunyoqarashga mos keladigan extiyojlardir[3].

Extiyojlar o’z predmetining xarakteriga ko’ra moddiy va ma’naviy bo’lishi mumkin. Moddiy extiyojlarda kishining moddiy madaniyat predmetlariga qaramligi (ovqatlanishiga, kiyinishiga, uy-joyga, maishiy turmush ashyolariga va boshqa narsalarga extiyoj sezish) ma’naviy extiyojlarda esa ijtimoiy ong maxsuliga tobeligini ifodalanadi. Ma’naviy extiyojlar ma’naviy madaniyatni yaratish va o’zgartirishda o’z aksini topadi. O’quvchi o’z fikr-muloxazalari va tuyg’ularini boshqalar bilan baxam ko’rishga gazetalar, kitoblar va jurnallar o’qishga kinofilmlar va spektakllar ko’rishga, muzika tinglashga va shu kabilarga extiyoj sezadi.

Ma’naviy extiyojlar moddiy extiyojlar bilan uzviy bog’liqdir. Ma’naviy extiyojlarni qondirish uchun, moddiy extiyojlar predmeti xisoblanmish moddiy narsalar (kitoblar, gazetalar, yozuv va nota qog’ozlari, buyoqlar va shu kabilar) talab qilinishi shubxasiz.

Inson kasb faolligida «xarakat», «faoliyat», «xulq» tushunchalari bilan chambarchas bogʻliq. SHaxs aynan turli kasb faolliklar doirasida shakllanadi, oʻzligini namoyon qiladi xam. Demak, kasb faolligi yoki inson kasb faoliyati passiv jarayon boʻlmay, u ongli ravishda boshqariladigan faol jarayondir. Inson kasb faolligini mujassamlashtiruvchi xarakatlar jarayoni kasb faoliyati deb yuritiladi. Xar qanday kasb faoliyati real shart-sharoitlarda, turli usullarda va turlicha koʻrinishlarda namoyon boʻladi. Qilinayotgan xar bir xarakat maʼlum narsaga – predmetga qartilgani uchun xam, faoliyat predmetli xarakatlar majmui sifatida tasavvur qilinadi. Masalan, maʼruzani konspekt qilayotgan talabani predmetli xarakati yozuvga qaratilgan boʻlib, u avvalo oʻsha daftardagi yozuvlar soni va sifatida oʻzgarishlar qilish orqali bilimlar zaxirasini boyitayotgan boʻladi. Kasb faoliyatining va uni tashkil etuvchi predmetli xarakatlarni aynan nimalarga yoʻnaltirilganligiga qarab, avvalo tashki va ichki kasb faoliyati farqlanadi[4].

Tashki kasbiy faoliyat shaxsni oʻrab turgan tashqi muxit va undagi narsa va xodisalarni oʻzgartirishga qaratilgan faoliyat boʻlsa, ichki kasbiy faoliyat birinchi navbatda aqliy faoliyat boʻlib, u sof kasbiy psixologik jarayonlarning kechishidan kelib chiqadi. Kelib chiqishi nuqtai nazaridan ichki-aqliy, psixik kasbiy faoliyat tashki predmetli faoliyatdan kelib chiqadi. Dastlab predmetli tashki faoliyat roʻy beradi, tajriba orttirib borilgan sari, asta-sekin bu xarakatlar ichki aqliy jarayonlarga aylanib boradi. Xar qanday sharoitda xam barcha xarakatlar xam ichki psixologik, xam tashqi-muvofiqlik nuqtai nazaridan ong tomonidan boshqarilib boradi. Xar qanday faoliyat tarkibida xam aqliy, xam jismoniy-motor xarakatlar mujassam boʻladi. Agar oʻylayotgan odamni ziyraklik bilan kuzatsangiz, undagi etakchi kasbiy faoliyat aqliy boʻlgani bilan uning peshonalari, koʻzlari, xattoki, qoʻl xarakatlari juda muxim va jiddiy fikr xususida bir toʻxtamga kelolmayotganligidan, yoki yangi fikrni topib undan mamnuniyat xis qilayotganligidan darak beradi[5].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yoshlarni kasbga yoʻnaltirish taʼlim tizimining muhim yoʻnalishlaridan biri boʻlib, u oʻquvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari hamda psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Oʻquvchilarni toʻgʻri kasb tanlashga yoʻnaltirish ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishishiga hamda jamiyatda oʻz oʻrnini topishiga xizmat qiladi.

Kasbga yoʻnaltirish jarayonida oʻquvchilarning yosh davrlari, psixologik rivojlanish bosqichlari va individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa oʻquvchilarda kasbga nisbatan ongli munosabatni shakllantiradi, ularning mehnatga boʻlgan qiziqishini oshiradi hamda kelajakdagi kasbiy faoliyatini toʻgʻri tanlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

7. Арипджанова А.Р. (2017). Таълимни ахборотлаштириш шароитида олий таълим муассасалари.
8. Axmadovna S.D. (2021). Boʻlajak texnologiya fani oʻqituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashning kreativligini rivojlantirish: Sayfullayeva
9. Bahronova Sh.I. (2024). Oliy taʼlimda talabalarning kasbiy kompetensiyalarini va kreativligini shakllantirishda dasturlashtirilgan vositalarning oʻrni. // “Pedagogik mahorat” ilmiy-nazariy metodik jurnal. №1 (B.184-188).
10. Baxronova S., Davlatova N. (2023). Texnologiya fanidan mashgʻulotlarni tashkil qilishning zamonaviy kompetensiyalari //Бюллетень педагогов нового Узбекистана. – Т. 1. – №. 7. (С. 64-68).
11. Baxronova S., Davlatova N. (2023). Boʻlajak texnologiya fani oʻqituvchilarini tikuvchilikka oid kreativ rivojlantirishning pedagogik shartlari.